

Jeg skriver altid mine procedurer. Denne mere end nogen anden. Men på selve dagen for retssagens afsluttende procedure, når jeg holder min tale, må jeg tilpasse mig, improvisere i forhold til de givne omstændigheder omkring retsmødet, klokken, tilhørernes opmærksomhed – springe visse passager over, uddybe andre, alt efter øjeblikkets inspiration. De ord, der følger her, udtalte jeg ved den særlige nævningedomstol i Paris under omstændigheder, som jeg aldrig vil glemme. Der var selvfølgelig alle følelserne, der lå tungt over hele denne retssag, som jeg var så dybt berørt af, knusende, skræmmende tungt, men netop da jeg skal tale, er en af de tiltalte blevet smittet med coronavirus. Retsmøderne blev udsat flere gange, fra uge til uge – det følte som den rene tortur. Der var også mundbindene, som passede dårligt til det lidenskabeligt levende ord og, endnu værre, gjorde det umuligt at aflæse dom-

mernes ansigtsudtryk, så man fik følelsen af at tale i et limbo. Og endelig var der udmattelsen efter tre måneders retsmøder gennemsyrede af attentater og døde mennesker. Jeg forkortede derfor min tale. Sammen med forlaget Grasset har jeg besluttet at udgive denne tekst i dens skrevne version, som er længere end den endelige procedure, der blev holdt fredag den 4. december 2020 sidst på dagen.

Tiden, der går, utidige hændelser, udsættelse af retsmøder, visse personers upassende reaktioner, alt det ændrer intet ved vores dybe sorg. Sorgen over at have mistet den intelligens, det talent, den godhed og den humor, vi husker hos dem, der ikke er mere. Derfor søger vi en mening. Det er den eneste måde at udholde savnet på. En mening med det, der er sket, og en mening med denne retssag. Og de to ting hænger naturligvis sammen.

I flere måneder spekulerede jeg over den mening, og jeg endte hele tiden med at støde imod det samme problem, som jeg først for nylig har løst. Denne retssag har været episk, tragisk, stormfuld og i visse henseender uvirkelig. Den har udløst vrede i verden omkring os, den har været ledsaget af attentater, den har bragt os ofrenes voldsomme beretninger og ført os på vildspor i de tiltaltes labyrinter af forklaringer.

Den umiddelbare mening med denne retssag er naturligvis at dømme de tiltalte.° Det skal mine kolleger, der forsvarer dem, nok minde jer om. Men hvis man tror, at dét er den eneste mening, tager man fejl. Vi befinder os ikke i USA, hvor man som forurettet i straffesager ikke har partsstatus, men kun i civile sager har ret til at optræde som civil part. I Frankrig har de lovgivende myndigheder valgt at lade den forurettede part indgå i straffesagen.° På den måde er den forurettede part bærer af sin egen mening. Og I har under denne retssag givet den forurettede part tid og plads til at komme til orde. Det tror jeg ikke letter ofrenes smerte, men det har været af afgørende vigtighed for dem.

Meningen med denne retssag er også at vise, at ret går forud for magt. Og alt det tilsammen ville i sig selv give en hvilken som helst retssag stor og tilstrækkelig mening. Men ikke denne retssag, ikke i betragtning af de forbrydelser, der er blevet begået. Attentaterne på *Charlie Hebdo* og i supermarkedet Hyper Cacher er ikke kun forbrydelser. De har også politisk, filosofisk og metafysisk betydning og omfang. De attentater, der blev begået af brødrene Kouachi° og af Amedy Coulibaly° orienterer sig mod den samme idé. De er uløseligt forbundet, de blev planlagt sammen, deres mål er det samme. Når Coulibaly dræber jøder, dræber han ikke kun jøder, han dræber den Anden. Jøden er den Anden.

På alle steder, til alle tider i menneskehedens historie, fra oldtidens Egypten til Tyskland under nazismen, fra ghettoerne i Polen til de særlige kvarterer i nordafrikanske lande, over shtetlerne i Bessarabien.

Jøden er den, der er anderledes, og som bevarer sin identitet gennem årtusinderne, som nægter at blande sig og forsvinde i mængden. Jøden er ideen om den irreduktible egenart og dermed om mangfoldigheden. *Charlie Hebdo* er også den Anden. Den, der er fri, frisindet, som udtrykker sig uden hæmninger og, endnu værre, som gør nar ad dem, hvis totalitære tankegang afviser det anderledes. Meningen med disse forbrydelser er tilintetgørelsen af den Anden, det anderledes. Hvis vi ikke reagerer på det, så er vi standset på halvvejen ved kun at straffe handlingen, forbrydelsen, uden at behandle dens omfang.

Men hvordan behandle dette omfang her, når en nævningedomstol jo ikke er beregnet til at beskytte friheden og mangfoldigheden, men til at undersøge de elementer, der udgør en forbrydelse, en skyld – faktuelle elementer?

Deri ligger hele problematikken omkring denne retssag, og løsningen er ganske enkel. Retsmøderne er blevet opdelt i to adskilte forløb: et for ofrene, et for de tiltalte. På samme måde tror jeg, vi må

anerkende, at der ikke er én retssag men to i en: en retssag, der vedrører de tiltalte og deres handlinger, og en anden vedrørende de ideer, man har villet slå ihjel og begrave. De ideer er netop de ”republikanske værdier, som er blevet rystet”, som retspræsident for appelretten i Paris, Jean-Michel Hayat, formulerede det i sin tilladelse til at filme denne retssag.

De værdier har deres plads her ved retsforhandlingen, som de er med til at give dens mening. Disse forbrydelser ligner ingen andre forbrydelser, derfor kan denne retssag ikke være en retssag som alle andre.

Vi kan afgjort ikke, sådan som nogle mener, at vi burde, nøjes med at analysere de tiltaltes forskellige versioner af forløbet, deres forglemmelser og deres underforståelser. Intet i retsplejeloven vedrørende straffesager forhindrer os i også at tage højde for den ekstra, symbolske dimension. Det gælder for anklagemyndigheden, som kan tale frit, det gælder for retspræsidenten, som råder over en vis frihed i sin angivelse af dommens præmisser, og det gælder selvfølgelig for os, parternes advokater. Og min rolle her som advokat for den juridiske person *Charlie Hebdo*, som i fanatikernes øjne er den store, onde Anden, er ikke at anklage de personer, der bliver dømt, men derimod næsten udelukkende

at tale om denne anden del af retssagen.

I den rolle vil jeg her ikke tale for kameraerne eller for Historien. Jeg vil blæse på Historien. Jeg vil tale for i dag, ikke for i morgen. For menneskene her og nu, ikke for fremtidens historikere. Fremtiden er ligesom himlen – den er virtuel.

Det er op til os, og os alene, at engagere os, tænke, analysere og indimellem løbe en risiko for at forblive frie og være, hvad vi vil. Det er op til os, og ingen andre, at finde ordene, sige dem højt og skrive dem for at overdøve lyden af knivene mod vores struber.

Det er op til os at le, tegne, nyde vores friheder og leve med løftet hoved over for fanatikere, der ønsker at påtvinge os deres verden af neuroser og frustrationer i samklang med forskere, der har forædt sig på angelsaksisk kommunitarisme, og med intellektuelle arvtagere til dem, der støttede nogle af det 20. århundredes værste diktatorer, fra Stalin til Pol Pot.

Det er op til os at kæmpe, som Riss^o sagde, for at bevare vores frihed. Både for os selv og dem, der kommer efter os. Dét er, hvad der er på spil i dag.

Og at bevare vores frihed, det indebærer, at vi fortsat kan tale frit, uden at blive truet på livet, dræbt af kalasjnikovover eller halshugget. Men sådan er situationen ikke længere her i vores land.

Imens denne retssag har stået på, er en lærer^o blevet skåret i to stykker – jeg beklager disse ord, men det er den rædsel, vi er nået til. Imens denne retssag har stået på, er mennesker blevet dræbt i en kirke^o og andre grusomt lemlæstet i Rue Nicolas-Appert.^o Trusler, illustreret af fotografier, er blevet rettet mod *Charlie Hebdo*s ledelse i flere offentlige erklæringer, heraf en fra al-Qaeda.

Terroristernes budskab er tydeligt. De siger til os: ”Jeres ord og jeres modstand nytter ingenting. Vi vil fortsætte med at slå jer ihjel.” De siger til os: ”Vi er ligeglade med jeres dommere og jeres retssager, vi anerkender dem ikke og vil fortsætte med at slå jer ihjel. Jeres love er en vittighed. Vi adlyder kun Himlens love, og vi er ikke bange for at dø. Vi foretrækker døden frem for livet.” De siger, at vi skal opgive vores frihed, fordi de er bevæbnede med en kniv og en kødøkse og derfor skulle være stærkere end seksogtres millioner franskmænd, en hær, et politi. Det er frygten, de bruger som våben, for at få os til at give afkald på en livsform, som vi har opbygget gennem århundreder.

Så er spørgsmålet naturligvis: ”Hvordan skal vi reagere på det?”

Og hver dag læser jeg avisledere, petitioner og artikler skrevet af store filosoffer, sociologer og skønånder, ja selv en tidligere, kvindelig kandidat

til præsidentvalget, som alle sammen siger, at vi bør give afkald på retten til at karikere og retten til åbent at kritisere religioner.

Hvordan kan man dog sige dét med blot en anelse intellektuel hæderlighed i behold?

For nogle uger siden blev der begået et attentat i Østrig. Der er ingen *Charlie Hebdo* i Østrig, der er ingen karikaturer i Østrig. Det er et af de sidste lande i Europa, som stadig har en lovgivning, der straffer blasfemi. Der er ingen sekularisme i Østrig og ingen kolonihistorie. Alligevel har der været et islamistisk attentat. Hvad skal østrigerne så give afkald på? Hvad skal de afstå fra?

I Mozambique i starten af november blev halvtreds personer, unge muslimer, halshugget af en afdeling af al-Qaeda. Disse stakkels mennesker var ikke i færd med at karikere profeten eller læse *Charlie Hebdo*. Hvad skulle de have givet afkald på for at redde livet?

For nogle dage siden i Nigeria blev over hundrede personer bundet og fik halsen skåret over. Muslimer, dræbt af Boko Haram. De var heller ikke i færd med at gøre krav på retten til frit at kritisere religioner. De var fredelige bønder. Hvad skulle man give afkald på? Frihed, lighed og broderskab?

De hader vores frihed, som Sonia Mejri^o har sagt det, med nogle af de stærkeste ord af alle dem, der er blevet udtalt ved disse retsmøder. Og hun ved, hvad hun taler om. Hun er en af dem, der er vendt tilbage fra Syrien. Hun har været gift med en leder i Islamisk Stat.

De hader vores frihed, og de stopper ikke. Og ved I hvorfor? Fordi vi også er den Anden. Fordi vi er et af de få folk i verden – sådan er det – der repræsenterer et andet universelt princip, som står i modsætning til deres, nemlig vores revolution. Men den handler om fornuft og frihed, hvorimod fanatikernes bygger på dogmer og underkastelse. Så vi kan give afkald på alt, hvad vi vil – de stopper alligevel ikke, før de har forvandlet os til guldfisk, der svømmer rundt i en bowle.

I løbet af denne retssag har vi modtaget tusindvis af trusler, enkelte af os endog langt mere uhyggelige tilkendegivelser, men det kan jeg ikke tale om her. Og vores liv er blevet endnu mere kompliceret end det allerede var, og det vil det fortsat være i lang tid efter retssagen, så lad os håbe, at den i det mindste nytter noget.

I løbet af denne retssag har jeg, hver eneste dag, på min telefon set de dødstrusler, som er blevet sendt videre til mig af moren til Mila,^o den unge teenagepige, som ikke har begået nogen lovover-

trædelse – det har den offentlige anklager ved retten i Vienne, i departementet Isère, fastslået – men kun benyttet sig af sin ret til at kritisere islam uden at overskride nogen grænser for, hvad loven tillader. Hun bliver truet med at få maven sprættet op, blive brændt, voldtaget og få halsen skåret over. Hun får tilsendt billeder af afhuggede hoveder. Det er ubeskriveligt voldelige beskeder, hun modtager.

Og i løbet af denne retssag er en ung mand blevet idømt tre års fængsel, deraf atten måneder ubetinget, for på Facebook at have delt en video med en iscenesættelse der skal forestille den samme unge kvinde, der får hovedet skåret af med en slagterkniv.

Det er nu, vi skal kæmpe. Det er nu, det sker.

Men hvordan er vi endt her? Hvad er det her for en krig, mellem tegnere med deres blyanter eller lærere med deres tavler, og fanatikere bevæbnet med kalasjnikovover eller slagterknive? Gennem hvilken sammenvikling af ideer, historiske fakta, diskurser og begivenheder er vi endt i denne situation, hvor vi i den vestlige verden for første gang siden slutningen af anden verdenskrig, hvis ikke tidligere, oplever, at redaktionen på et satireblad først bliver massakreret og derefter må holde sig skjult i en bunker med hemmelig adresse? Og endelig, hvem har fodret krokodillen i håb om at blive ædt

som den sidste, for at citere Churchill ved krigens begyndelse, for det er altid den samme historie: Når vi bliver konfronteret med fænomener, der gør os bange, er der altid nogle, der forsøger at slutte pagt. Men på et tidspunkt bliver krokodillen fra München så fed af at blive fodret med alle vores afkald, at det, der kunne have været standset med en smule mod, bliver et uhyre, der truer med at sluge os alle sammen. Og så bliver prisen for at bevare vores frihed meget højere.

Den historie, jeg vil fortælle jer, er vores alle sammens historie, og det er til dels den, mine herrer, der har ført jer ind i den anklageboks, I sidder i nu. Jeg håber, den vil interessere jer.